

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Valdininkės purvo nuošliaužos ant mano širdies

Atvirai pasakius, šlykštu buvo klausytis, kaip toji ponia Jakavonienė, Kauno vaikų teisių specialistė, rangėsi lyg unguris, gelbėdama savo įmonės prestižą. Plaudama mundurą, ji nesikuklino, neatsiprašinėjo, nesakė, kad daugiau taip nesiels. Ne konkretaus vaiko teisės jai rūpėjo. Iš jos kalbėjimo galima suprasti, kad ji neturi širdies, gailingumo, meilės... Tai šalta kaip ledas, valdinga valdininkė, stropiai paisanti savo susikurtų postulatų, gana agresyviai ginanti savo teisę ir valdžią... Kas gali garantuoti, kad tas jos pavaldinys, susigrūmęs su iš šeimos išplėšiamų vaikų tėvu, nėra fašistuojantis subjektas...

Taigi Kauno vaikų teisių „ledo karalienė“ iš paskutiniųjų stengėsi ir stengiasi ginti savo ir savo įmonės prestižą, užuot atsistatydinusi, atsiprašiusi tėvų, parodžiusi bent menką žmoniškumą. Nemanau, kad ją būtų pamokęs šis iš išgąščio klykiančių vaikų atvejis, kaip vargu ar tokias pamokas įsidėmi ir kiti Lietuvos garsieji „vaikų teisių“ specialistai. Pliaukštelėjimas vaikui per užpakalį ranka, šiuo atveju pagrasinimas rykštele (ar iš tikrųjų ta rykštelė tokia skaudi buvo?) paverčiamas siaubu, o tiksliau vaikystės nusiaubimu... Vaikai plėšte išplėšiami iš apstulbusių, iš sielvarto paklaikusių tėvų... Manau, kad tas vienkartinis išplėšimas vaikų galvelėse paliko gilesnį randą, negu retsykiais panaudojamas tėvo ar motinos diržas. Tuo labiau kad vaikai, kaip paprastai, nemėgsta klausyti, ką sako tėvai. Parduotuvėse tenka pamatyti besiaikštijančius vaikus, kurių nenuramina gražiausi motinos žodžiai... Tegu ponia Jakavonienė, „ledo karalienė“, nuvažiuoja į vaikų namus ir apsidairo, kokios „laime“ spindi našlaičiai ar dėl įvairių priežasčių ten patekę vaikai. Kyla pagunda manyti, kad ši Vaikų teisių „karalienė“ jau buvo sutarusi su kuo nors iš bevaikių pažįstamų kaip nors jiems parūpinti vaikų...

Prisimenu savo vaikystę... Mano motina, kuri turėjo uždirbti duonos kąsnį sovietų kalėjimuose iš bado sutinusiam mano tėvui ir man, kūdikiui, pasiskui jau paauglei, nevengė mane paauklėti diržu. Ir nieko neatsitikdavo, aš jai dėkinga, kad rūščiai, bet teisingai paruošė mane būsimam gyvenimui. Kaip ir daugelis mano bendraamžių esu paragavusi diržo dėl savo užsispyrimo, dūkimo su kitais vaikais iki sutemų ir dar visokių kitų „griekelių“. Dėkinga, kad tas diržas ar rykštelė paruošė mane nelengvam gyvenimui ir išgyvenimui. Jau būdama studentė visiems sakydavau, kad mano mama yra geriausia mano draugė...

Unė Simokaitė

Antano Sutkaus nuotr.

KŪDIKIŲ VIDUDIENIS

*Spindinčiom ir virpančiom spiralėm
Vaikšto saulė ežero gelmėj,
Kur žalių žolių švelniom rankelėm
Moja kūdikėlių slėpiniai.*

*Aklos akys mėlyno zenito
Kaba ties virpėjimu gelmės,
Kur spiralės aukso ištirpyto
Liejasi ir spindi be prasmės.*

*Ajerai, vidudienis ir stirnos
Žiūri nesuprantančiu žvilgsniu,
Kaip iš lėto sukas aukso girnos
Tarp žalių, lengvučių slėpinių.*

Henrikas Radauskas

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2018 m. suteikė 10 000 Eur paramą šeštadieniam „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuviybės puoselėjimas pasaulyje“

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Unė Simokaitė. Valdininkės purvo nuošliauža ant mano širdies • 2-as psl. Leonas Peleckis-Kaktavičius. Rašytojo užrašai. Generolas Vėtra • 3-as psl. Astrida Petraitytė. Netikėta, bet papieviška brydė • 4-as psl. Renata Šerelytė. Raganos plaukai. Ištrauka iš romano • 5-as psl. Algis Vaškevičius. „Kaunas mene“ – apie tai, kas artima ir kas tolima • 6-as psl. Vijolė Arbas. Kalifornijos svajonės (2) • 8-as psl. Ieva Marija Mendeikaitė. Antra diena ugnies ir ledo šalyje/ Kultūros kronika

Kitame numeryje: Psichologijos kryptys ir linkmės JAV • Pagarbos manifestacija senosiose Rasų kapinėse

Redaguoja Renata Šerelytė renata.serelyte@gmail.com • Maketuoja Jonas Kuprys

RAŠYTOJO UŽRAŠAI

Leonas Peleckis-Kaktavičius

Prieš partizanų vado Adolfo Ramanausko-Vanago valstybines laidotuves Lietuvoje padažnėjo įvairių išpuolių prieš laisvės kovotojus. Tai palietė ir Joną Noreiką-generolą Vėtrą, būta net reikalavimų nuimti Vilniuje jo atminimui skirtą memorialinę lentą. Šios publikacijos autorius nemažai metų domėjosi šia išskirtine asmenybe. Jūsų dėmesiui – rašytojo Leono Peleckio-Kaktavičiaus užrašai, skirti generolo Vėtros gyvenimui, kovai ir kūrybai.

GENEROLAS VĖTRA:

„NORIU MIRTI VASARIO ŠEŠIOLIKTĄJĄ“

Generolas Vėtra. Kas slypi už šio paslaptingo vardo? Tai – Lietuvos kariuomenės kapitonas, teisininkas, žurnalistas, rašytojas Jonas Noreika, kuriam likimas lėmė trumpą, tačiau nepaprastai spalvingą gyvenimą. Priesaika Dievui ir tėvynei jam buvo svarbiausia.

J. Noreika gimė 1910 m. spalio 8 d. Pakruojo valsčiaus Šukinių kaime. Tėvai – valstiečiai nuomininkai vertėsi nelengvai, iš penkių vaikų tik Jonui buvo lemta toliau mokytis. O dar ir tėvas anksti mirė. 1929 metais, baigęs Šiaulių berniukų gimnaziją, J. Noreika mokėsi karo mokykloje, tarnavo Klaipėdoje ir Kaune. Gabus karininkas 1934 metais įstojo į Vytauto Didžiojo universitetą studijuoti teisės (baigė mokslus per ketverius metus), o po poros metų buvo paskirtas Karo mokyklos lektoriumi bei žurnalo „Kariūnas“ redaktoriumi. Kapitonas J. Noreika 1939 metais paskirtas Kariuomenės teismo nariu.

Okupantų atleistas iš kariuomenės, susisiekė su Lietuvos aktyvistų fronto štabu Berlyne (LAF-ui vadovavo buvęs Lietuvos pasiuntinys Vokietijoje Kazys Škirpa) ir 1940 metų rudenį įkūrė Žemaitijos sukilimo prieš sovietinius okupantus centrą, o Mardosuose suorganizavo Tautinio darbo apsaugos kuopą. Toji kuopa buvo integrali LAF-o dalis. Tuo laiku J. Noreika ne sykį perėjo sieną: tai buvo būtina, norint nustatyti ryšius, gauti direktyvinius nurodymus. Be to, yra padėjęs keletui inteligentų pasitraukti į Vakarų. Prasiėjęs karui, tuoj po sukilimo J. Noreika paskiriamas Šiaulių apskrities viršininku.

J. Noreika atsidūrė dvilypėje būklėje: jis turi ir vykdyti okupanto reikalavimus, ir ginti savo krašto reikalus nuo okupantų. Todėl neabejodamas įsijungė į antinacinę rezistenciją. Kartais pasireiškė ir viešai, nors ir žinojo, kuo rizikuoja: 1941 metų liepos mėnesį drauge su dešimčia Žemaitijos inteligentų pareikalavo, kad vokiečiai suteiktų Lietuvai savivaldą, uždraustų genocidą prieš lietuvius ir žydus; 1943 metų vasarį laikraštyje „Tėvynė“ paskelbė straipsnį „Šių dienų Vokietija“, kuriame atvirai demaskavo nacistų režimą. Pastarasis įvykis baigėsi areštu. Tiesa, tąkart „Žemaičių legiono“ (įkurto 1941 metais J.

Jonui Noreikai skirta memorialinė lenta ant Lietuvos mokslo akademijos Vrublevskių bibliotekos sienos

Jonas Noreika

Noreikos) karininkams drauge su Šiaulių inteligentais pavyko išpirkti J. Noreiką iš kalėjimo, tačiau neilgam, tik porai savaitių: 1943 m. kovo 17 d. jį vėl suėmė ir drauge su keturiasdešimt penkiais žinomis Lietuvos inteligentais įkalino Štuthofe koncentracijoje.

Likimo ironija: iš Štuthofe, atėjus bolševikams, pateko į rusų karo ligoninę, o po to – ir į sovietinę armiją. Eiliniu. Neilgam, tik keliems mėnesiams. O sugrįžęs Lietuvon ir 1945 metų gruodžio mėnesį pradėjęs dirbti Vilniuje, susisiekė su pažįstamais ir ėmėsi vadovauti antisovietinės kovos pagrindžiui – įkūrė Lietuvos tautos tarybą, sudarė Jaunimo mirtininkų grupę, sušaukė Pirmąjį Lietuvos jaunimo pasitarimą.

1946 metų sausio mėnesį, įkūrus Lietuvos ginkluotųjų pajėgų vyriausiąją vadovybę, jos vadu tapo J. Noreika. Jam suteiktas Lietuvos ginkluotojo pasipriešinimo generolo laipsnis. J. Noreika pavadino generolu Vėtra. Jo įsakymu buvo paskirti pagrindžio vadovai apygardose: Kaune – Viktoras Ašmenskas, Telšiuose ir Šiauliuose – Jonas Semaška. Be kita ko, buvo imtasi ir politinių akcijų: parengtas ir išsiųstas memorandumas apie Lietuvos okupaciją bei tautos genocidą Paryžiuje vykusiai Taikos konferencijai.

Kova buvo neilga: MGB išaiškino J. Noreikos veiklą ir 1946 m. kovo 16 d. suėmė Vilniuje, poetės Onos Lukauskaitės-Poškienės bute. Drauge buvo suimta ir pati poetė bei Stasys Gorodeckis, kitą dieną – rašytojas Kazys Boruta, o dar po trijų dienų – Petras Juodelis ir Viktoras Ašmenskas. Lapkričio 22-ąją J. Noreikai buvo paskelbtas nuosprendis – mirties bausmė.

„VISI NEPASITRAUKS, DIDESNĖ DALIS LIKS, KENTĖS IR KOVOS“

Apie tai, ką J. Noreikai teko patirti Štuthofe, bene daugiausia žinių pateikia drauge ten kalėjęs kunigas Stasys Yla knygoje „Žmonės ir žvėrys Dievų miške“. J. Noreika ir tomis baisiomis aplinkybėmis buvo stoiskas. Sukūrus „Štuthofe akademią“ mokslo bei meno temoms nagrinėti, kartu su istoriku dr. Antanu Kučiu jis padėjo „Akademijos“ vadovui profesoriui Vladui Jurgučiu. Baliui Sruogai subūrus literatų grupę, laikraštėliui „Aitvarai“ parašo novelę.

Suartėjo tuomet J. Noreika su V. Jurgučiu. Šiam susirgus šiltine, gelbėjo iki galo. Užtat kai po karo vėl atsidūrė Vilniuje, įsikūrė pas profesorių, kuris jam ir tarnybą Mokslų akademijoje surado. Šiaulietis Stanislovas Grunskis prisiminė, kad su dėde Pranu Noreika važiavo į Vilnių jo aplankyti, deja, pavėlavo. Generolas Vėtra jau sėdėjo MGB rūsyje.

Svarbi smulkmena: J. Noreika turėjo visas galimybes pasitraukti į Vakarų. Ten būtų susitikęs ir žmoną su dukrele. Tačiau apsisprendimas likti Lietuvoje buvo nediskutuotinas, nors ir labai mylėjo šeimą. „Visi nepasitrauks, – dar Štuthofe kalbėjo likimo draugui inžinieriui P. Naručiu. – Didesnė dalis liks, kentės ir kovos. Kodėl gi mes turėtume bėgti? Ne, mes turim būti kartu su jais. Kartu kentėt, kovot ir, jei reiks, mirt.“

J. Noreika lieka Lietuvoje, turėdamas konkretų tikslą: siekti Lietuvos laisvės. Kariškis profesionalas turi daug planų: buriami bendraminčiai, kuriamos Lietuvos ginkluotosios pajėgos, koordinuojami veiksmai su partizanų būriais.

Deja, okupanto galimybės buvo didesnės.

TĖVO TESTAMENTAS

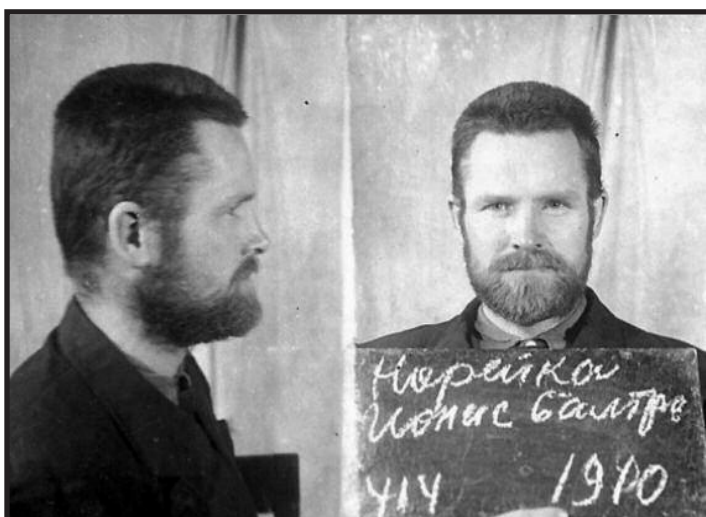
Suimtas ir žiauriai tardomas J. Noreika išliko karys. S. Gorodeckio liudijimu, J. Noreika, paragintas parašyti kasacinį skundą (kalėjime sužinota, kad Maskva yra priėmusi nutarimą panaikinti mirties bausmę, jis netrukus turėtų išgalioti ir Lietuvoje) ir taip vilkinti laiką, atsakė: „Ne. Kategoriskai atsisakau. Nerašysiu. Mano teismas neteisėtas. Esu karo belaisvis. Negaliu būti teisiamas, kad vykdžiau savo – kario – priesaiką. Prašydamas malonės, pripažinčiau okupantų valdžią. Broliams praneškite – tresprenžia pagal savo sąžinę ir kovos situaciją.“

Beje, J. Noreika dar sykį pamatė Šiaulius – turėjo liudyti bendražygio majoro Jono Semaškos byloje. Už kaltinamąją kalbą jam buvo pažadėta laisvė. Tačiau J. Noreikos kaltinamoji kalba netiko – ji buvo nukreipta prieš Lietuvos okupaciją bei tautos genocidą.

P. Naručio liudijimu, paskutinis J. Noreikos pageidavimas buvęs labai konkretus: „Aš noriu mirti Vasario šešioliktąją“. Galbūt taip ir atsitiko, nors iki šiol tiksliai mirties data nežinoma. Vieni šaltiniai teigia, kad generolas Vėtra nužudytas 1947 m. vasario 16-ąją Rygos kalėjime, kiti – ten pat vasario 26-ąją. Kalbėta, kad J. Noreiką kartu su J. Semaška pakorė Telšiuose ir net kad nušautas pervežant iš vienos vietos į kitą. Dar vieną mįslę užmena byloje Nr.9792/3 rastas 1958 m. liepos 10 d. rašytas KGB slapas užklauskimas, skirtas LSSR VRM spec. skyriui, kur bausmę atliko J. Noreika.

Beje, iš MGB rūsio J. Noreika kažkokiu būdu sugebėjo perduoti į laisvę dukrai skirtus testamentą žodžius.

Nukelta | 3 psl.

Jonas Noreika – generolas Vėtra.

Lietuvos ypatingojo archyvo nuotr.

Atkelta iš 2 psl.

Testamente buvo rašoma: „Tu nežinai, mano meilės kūdiki, kodėl žmonės tokie pikti, kodėl saulėje žiba bombų plieno paukščiai, – rašė J. Noreika paskutinių (?) savo Kalėdų dieną. – Tu – kaip baltas balandis ant mano lango – nežinai, bet užaugsi ir tada viską sužinosi. Laimi tvirtas, laimi jėga. Atsimink, jėga yra dvejopa. Griaunanti – tai neapykantos jėga, o kurianti jėga – tai meilė.”

SAVO DĖDĖ PRISIMENA STANISLOVAS IR DANUTĖ

Pažinoję J. Noreiką jį prisimena kaip gražų ir stiprų žmogų, per savo trumpą gyvenimą spėjusį patirti dvi okupacijas, tačiau nepalūžusį. Šiauliečiai Stanislovas Grunskis ir Danutė Noreikaitė-Nausėdienė – J. Noreikos sesers ir brolio vaikai. S. Grunskis – daugkartinis Lietuvos dviračių čempionas – šių eilučių autoriui tvirtino, kad tai dėdė „kaltas“, jog jis tapo sportininku. J. Noreika labai dažnai atvažiuodavo į Lupaičius, kur gyveno Grunskiai, ir tuoj kviesdavo mažuosius Antaną ir Stanislovą lenktynių. Lenktyniaudavo ant dabartinio Meškuičių plento, kuris tada dar buvo grįstas akmenimis. Laimėjusiam tekdavo du, pralaimėjusiam – vienas litas. Paskui būdavo „Kerėpla“, „Palenda“, šuolis su kartimi. Susižavėję vaikai sekė kiekvieną dailiai nuaugusio, energingo dėdės judesį. Jie labai laukė dėdės atvažiuojant. O kai į Lupaičius persikėlė J. Noreikos mama, „visas jo kelio galas buvo čia“.

Stanislovui labai patikdavo, kad dėdė Jonas visada būdavo geros nuotaikos, o jų mamą vadino taip gražiai – Ašarėlė.

S. Grunskis pasakojo, kad J. Noreika jau buvo žinomas kaip pradedantis rašytojas, už noveles, apsakymus net laimėjęs keletą premijų. Tačiau mažai kam žinomas faktas, kad J. Noreika buvo parašęs ir romaną „Penki broliai“. Su broliu Antanu to romano rankraštį jie išsaugojo iki Atgimimo. Jį į Ameriką išvežė J. Noreikos dukra Dalia Kučėnienė – žymi išeivijos kultūros veikėja. S. Grunskis apgailestavo, kad nesutiko romano išspausdinti „Varpuose“. Manė, kad JAV tai bus padaryta greičiau. Deja, kol kas nėra jokių žinių apie tai, kada rankraštis taps knyga.

O „Varpų“ leidėjai neatsitiktinai buvo susidomėję J. Noreika. Juk tai per jį buvo gautas srities gebitskomisaro Gevekės (Gewecke) sutikimas įsteigti Lietuvių meno ir mokslo centrą ir leisti „Varpų“ almanachą. Antinacinėje rezistencijoje kartu su J. Noreika dalyvavo ir „Varpų“ sumanytojas, būsimasis Sorbonos universiteto profesorius Algirdas Julius Greimas (vadovavo rezistenciniam spaudos ir propagandos sektoriui).

Iš tų dienų Grunskių namuose liko dar kelios J. Noreiką primenančios relikvijos: šachmatai, kurių vidus pripildytas švino („tokių niekur daugiau nėra tekę matyti, su broliu jais net naktimis lošdavom“, – pasakojo S. Grunskis), Vytis, kabėjusi ant sienos apskrities viršininko kabinete, ažuolinis kryželis su marmuriniu Kristumi, kuris stovėjo valgomajame ant bufeto dar J. Noreikos gimtuosiuose Šukioniuose.

D. Noreikaitė-Nausėdienė prisiminė, kad į Kalevų kaimą dėdė užsukdavo beveik visada, kai atvažiuodavo į gimtinę. O kai tapo apskrities viršininku, dažnai ją su savim pasiimdavo į Šiaulius. Dėdina buvo pradžios mokyklos mokytoja, veddavosi ją į pamokas.

Ponia Danutė atsiminė ir kaip dėdė Jonas atsivežė į Kalevų parodyti savo sužadėtinę. Buvo žiema, dėdė atsivežė pačiūžas, ir jie eidavo ant Mūšos čiuoži. Dėdina labai patiko, nes „buvo gražuolė ir protinga“, tačiau nemažiau patiko dėdė. Jo vyriškumas, stiprus charakteris labai žavėjo aplinkinius. Ponia Danutė sakė, kad ir jos tėvelis Pranas buvęs toks, ir visa Noreikų giminė panašaus charakterio: užsispyrę, visada savo pasiekiantys. Be to, labai gražios išvaizdos.

Kai žydus vedavo gatve, dėdina liepdavo jai su Dalyte Noreikaite nunešti žydukams blynelių su varške, kuriuos, atrodė, kepdavo specialiai jiems. Kartu eidavo ir namo, kuriame Noreikos gyveno, sargo mergaitė.

Kai J. Noreiką išvežė į Štuthofą, baldus, pianiną, knygas dėdina Antanina atvežė į Kalevų kaimą. Gal todėl, kad buvo didelis namas, toli nuo didmiesčių. Užėję rusai dėl jų pradėjo taisyti tėvą. Pakruojo NKVD viską atėmė, išsivežė, o knygas liepė sunešti į kiemą. Uždegti tas knygas liepė Danutei.

Tėvas keletą metų buvo priverstas slapstyti. „Mes padarėm bunkerį, iškasėm po lova, – pasakojo S. Grunskis. – Kai suuodė enkavedistai, tėvas bėgo per pusnį ir jį sugavo.”

D. Noreikaitė prisiminė ir J. Noreikos suėmimą. Ji tuo metu gyveno pas dėdę. Ko ger o, jau kitą dieną kažkoks jaunuolis iš namus atvežė poemėlę, skirtą J. Noreikai. Dešimtmetė mergaitė ją išmoko mintinai, trisdešimt eilučių pamena dar ir šiandien. „Tūkstančiai lietuvių stos už laisvę, Vytį“, – padeklamavo ponia Danutė nežinomo autoriaus eiles. □

Netikėta, bet *papieviška* brydė

Astrida Petraitytė

Leidykla, vadovaujama Bartės Kuolytės, ir užgimusi, regis, iš bendrystės su rašytoju (Odilė!), išleido dar vieną Valdo Papievio knygą. Naujausias (kol kas) Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureato kūrinys – netikėtas. Viena, tai, pasirodo, pirmasis, kažkur buvęs pradingęs jo parašytas romanas – o juk jau keletą vėlesnių esame skaitę. Antra, įprastiniams prie Paryžiaus emigranto vasarų, ėjimų, bendrysčių su odilėmis, bus gal net sunku patikėti – istorinis romanas apie Lietuvos pokarį, partizanų?

Šioks toks dar trečias, malonus, netikėtumas, baugiai į rankas ėmusiems „debiutą“, pasirėngusiems „dar ne Papieviui“ – kalbos sodrumu, vaizdingumu, turtingumu (gal ir perviršium) romanas yra visiškai papieviškas.

Papievio romanas – apie pokario dramą, į siužetą įsiterpiančią vokiškosios okupacijos, pirmojo sosvietmečio siautėjimų inkluzams (dar ir autobiografinės (?) eseistikos intarpams). Tai keliagijis pasakojimo audinys, jame neišskirsi vieno pagrindinio herojaus. Nors veikėjams „vaidmenys paskirstyti“ – yra trys į mišką išėję broliai, yra stribu tarnaujantis Untaniokas ir pan., bet tai ne vienaplanės schemas, o gana sodrūs psichologiniai portretai: regime ir virsmo momentų (partizano Algirdo, bendražygių išlaisvinto iš KGB rūšio, šurkštumą, valdingumą keičia nuolankumas...), regime ir atliekamo vaidmens pagrindimą „kompensaciniu mechanizmu“, tiesa, atsišaukiančiu psichologijos vadovėlio teorijomis (kupriaus Untanioko vaikystėje patirtos patyčios ir kitos gyvenimo negandos „kompensuojamos“ užsidedant stribo šautuvą ant pečių)...

Nenuslepama ir tų portretų, kuriuos galbūt vien idealioje šviesoje norėtume regėti, „išvirkščioji pusė“ – štai geria niūrūs partizanai degtinė... Bet – nudžiugsime (turbūt daugelis) – autorius nesusigundo būti sensacingai madingu-madingai sensacingu, „demaskuodamas“ miško brolių žiaurumus: tie, be ceremonijų terorizavę „aplankyta“ šeimą – provokotariai, partizanų vardu prisidengę...

* * *

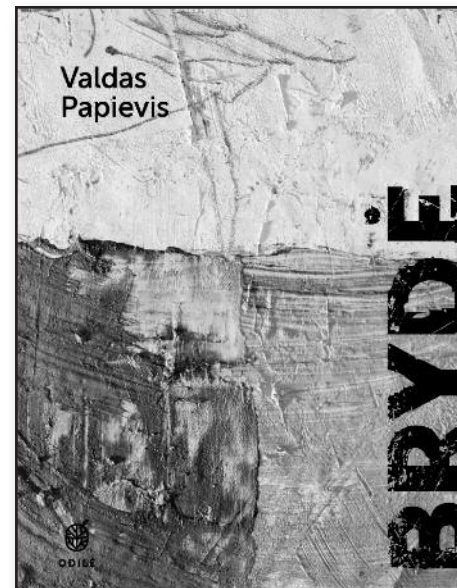
Žinoma, vėl patenkame į papieviškus Kalbos sodus, vis aptikdami kokį nematytą negirdėtą padarėlį – yra čia ir naujadarų, ir rečiau girdimų žodelių, yra ir girliandų, išpintų iš tarsi pažįstamų žiedelių, bet gausa, persiliejimais, persipynimais naujai sušvintinių... Kai kurie sakiniai tvyksteli lyg poezijos eilutė: „Į naktį jau, rūkai lopo prieblandos draiskanais“ (p. 79); kai kurie savo vaizdumu persmelkia visus jutimus: „Gandrino, žliurgsinciais kerziniiais dremžė molį“ (p. 149)...

Iš savitų (sukurtų, savyje išgirstų ar iš kokių senų lobynų ištrauktų) žodelyčių, kurių gausiai tekste pribarstyta, galime atpažinti papievišką stilių: „žilpus apyšvietis“, „kregždenoti kamienai“ (p. 100), „ramdžiusi aigarą degtinė“ (p. 109), „drėgnos juozganos raibuliuojamą stiklą“ (p. 129), „kad ir koks skurbis suspaustų širdį“, (p. 146), „skvilbiu aidu“ (p. 171)... Metaforų vaizdiniai mus ir egzistencine tragika persmelkia: „<...> juodomis našlių skaromis gaubstėsi eglės <...>“ (p. 100).

Esama ir liaudiškų ištarmių – puiku, kad iš muziejinių skrynių (žodynų ar senųjų raštų) ištraukiamų: „<...> ne iš tų, kurie klyno nepavelka“ (p. 84).

* * *

Nesirouošiu kabinėtis prie vienos kitos smulkios, korektūrinės klaidelės, kai kada ir kuriozinės: štai kvotimams pas KGB majorą Medvedevą atgabentą, nė žodžio nepratariančią partizanų motiną stribas Untaniokas

Valdas Papievis.
Brydė. – Vilnius: Odilė. 2018

užtaria: „Ona nemka“ – kažin kaip kagėbis-tas turėtų sureaguot Lietuvos pokario kaime aptikęs vokitę, bet išnašose mums – taigi ir tam rusui – paaiškinama: „Ji nebylė“ (p. 160)...

Leidyklos marketinginė politika, matyt, nulėmė knygos įvardijimą (randamą ant galinio viršelio) „psichologiniu trileriu“ – man užtektų tradicinio „istorinis romanas“, esu per senamadiška reklaminei ekvilibristikai.

Romaną išties galima vadinti postmoderniu – bent jau žanrai (nekalbant apie laikotarpį) čia sumaišomi: į siužetinį istorinį pasakojimą vis įsiterpia (tarsi?) autobiografinės eseistinės „šiandienos“ (priešsąjūdinis ir Sąjūdžio tvėrimosi laikas) refleksijos. Man tinka tas netikėtas „aš“ – su savo išgyvenimais, patyrimais, bauguliais, ryžtu, nuojautomis ir pan. – įsiterpimas į „objektyviai-fiktyvią“ pokario istoriją. Išskyrus vieną momentą, sudžeržgusį nederme – kūrybinės virtuvės eksponavimą: autorius gal porą kartų įterpia „varganos siuvėjos“, buvusios tremtinės, prisiminimus, jo įrašinėjamus... Šis pasakojimas *per se* – ir vaizdingas, ir dramatiškas, ir neįtikėtinai atviras (numanant, kad vis dar sovietmetis), bet štai... *Romano* herojė Magda, trumpai tešpėjusi į siužetinį audinį įsiterpti, iš sunkvežimio, pradinio transporto link Sibiro, išsiverčia per bortą ir žūsta... Po to *autori-niame* intarpe skaitome *siuvėjos* pasakojimą: „Ta mano draugė, kur sakiau, tai išsoko. Nesitikėjo, kad pabėgtų, kur tu, vaikelis pabėgsi, jeigu jau įkliuvai? Apsimetė, kad bloga pasidarė, persisvėrė per bortą ir trenkėsi stacia galva?“ (p. 57) Koks čia autoriaus triukas – pirštu mums baksteli, kad geba nugirstą pasakojimą savaip perrašyti, iš gyvenimo literatūrą padaryti?...

* * *

Bet ... toks asmeninis džiugumas – aptikus, kad, regis, visiškai nuošalėje nuo socialinių-politinių realijų savo asmeninę-kūrybinę-refleksinę erdvę susikūrusiam rašytojui skauda mūsų istoriją, pokarį, mūsų nelaisvę ir mūsų ėjimą Laisvėn... Ir kad jo žvilgsnis, skverbdamasis pro dešimtmečius stagnacinės pilkumos ir dramatinio, asmeninių apsisprendimų, laužomų likimų pokarį yra toks pagarbus; nors be idealizuojančių blizguliukų, be stabų kūrimo, su žemišku rūpumu, vis dėlto – taip šiek tiek kilstelint nuo žemės, šiek tiek memorialinio iškilnumo suteikiant jiems, miško broliams – o juk nemadinga, nemodernu...

Esu Valdo Papievio gerbėja – nuo „Vienos vasaros emigrantų“, lyg griūtis, lyg atvertis – ir egzistencinių, ir kalbos klodų – ištikusio romano. Seku šio Paryžiuje įsikūrusio rašytojo kūrybą – ir nekantru, ir šiek tiek bangu laukti naujų kūrinių (štai jau pažadėtas romanas „Ėko“). □

Renata Šerelytė

RAGANOS PLAUKAI

Ištrauka iš romano

Karieta lėtai leidosi nuo kalvos į dauboje plytintį miestą – nuo sutekančių į jį upelių ir upeliukų, virvančių po giliais mūrais ir laukiančių savo išsilaisvinimo valandos, tirštais baltais garais kilo rūkas ir atrodė, kad karieta ne leidžiasi į daubą, o sklendžia virš jos. Kažkur giliai, pačiame dugne, skambėjo vienišas varpas.

Izabelė krūptelėjusi atsibudo – liokajus šėrė jai per sprandą.

– Kelkis, – burbtelėjo gaižiai. – Jau beveik atvažiuo.

Izabelė prikišo mieguistą veidą prie karietos langelio.

Ratai dardėjo siaura akmenimis grįsta gatvele; iš akmenų tarpų vietomis kyšojo šiurkščios šunažolės kuokštai, nurudusios ir susiraičiusios, pro šalį praslinko raudono ir rausvo mūro siena su dideliais vartais, ant kurių kabėjo didelė surūdijusi spyna, o prie mažučio atidaromo langelio, įtaisyto didžiuosiuose vartuose, stovėjo apdriskęs elgeta ir beldė lazda.

Paskui karieta pravažiavo žydo krautuve su didele žuvim, pavaizduota iškaboje virš lango – panašu, kad tai buvo ta pati, kuri prarijo pranašą Joną.

Galiausiai karieta įvažiavo į plačią tarpuvartę ir sustojo – liokajus išsoko iš karietos ir nubėgo prie vartų. Jam nereikėjo ilgai vargti, beldžiantis į mažuosius vartelius – panašu, kad atvykstančių laukė, vartai girgždėdami prasivėrė, ir vežikui nereikėjo raginti nusiplūkusių arklių – pajutę gimtosios arklidės kvapą, jie džiaugsmingai sužvengė ir vos ne šuoliais įlėkė į kiemą.

Prie arklių netrukus prisistatė arklininkas – iškinkė juos ir nusivėdė, o Izabelė liko karietoje. Liokajus, regis, ją pamiršo – gal tyčia, o gal ir netyčia. Pono Damiano kelionės metu su jais nebuvo. Izabelei pasirodė, kad jis tiesiog ištirpo tamsoje. Liokajus, beje, ir nepasakojai jai, kur ponas dingo.

Izabelė iškišo galvą pro langelį ir įsispoksojo į mūrę iškirstą spalvoto stiklo langą. Tekėjo saulė, ir jis žaižaravo cinoberiu, nefritu ir ultramarinu. Izabelei net amą užėmė – nieko panašus ji nebuvo mačiusi, jos kambarėlis virš ginklinės net paprasto stiklo neturėjo, jį atstojo ištempta kiaulės pūslė. Besimainančios spalvos užbūrė ją kaip mėnesiena – Izabelė palinko į priekį, neatplėsdama nuo stiklo akių.

Ir šlumstelėjo pro langelį ant kiemo grindinio, tiesiai juodai apsirengusiai moteriai po kojomis.

– Ignatai!... Ignatai!... – suriko ši, atšokusi atgal.

Atbėgo liokajus. Irgi atšoko, pamatęs Izabelę. Ir iškart visas sugižo – prisiminė, kaip laikė ją už sijono ir ką jam sakė ponas.

– Jo mylista šitą bjaurybę atsivežė, – neslėpdamas paniekos, iškošė pro retus ūsus. – Liepė nuprausti, aprenkti ir duoti kokios sriubos.

Moteris sužiuro į Izabelę. Veidas po baltu kyku atrodė sausas kaip uosio pliauska, o akys taip giliai įsodintos, jog atrodė kaip juodi guzikiukai, skirti vaikščioms kepuraitėms apsiūti. Atrodė smulki ir net sudžiūvusi, bet kai priėjusi pakėlė nuo grindinio Izabelę, toji pajuto, kokia stipri ši liesa moteris – lyg koks geležies lankas, kuriuo statines suveržia, kad berūgstantis alus šulų neišnešiotų. Nieko nesakė, pamąčiusi mėlynės ir purvą ant Izabelės rankų, tik suėmė aukščiau, beveik už alkūnės, kad neprisiliestų prie vaiko odos, ir taip veržliai pasileido į vidų, kad nuo to lėkimo Izabelei susuko pilvą.

– Koks tavo vardas? – paklausė moteriškė, atidarydama duris.

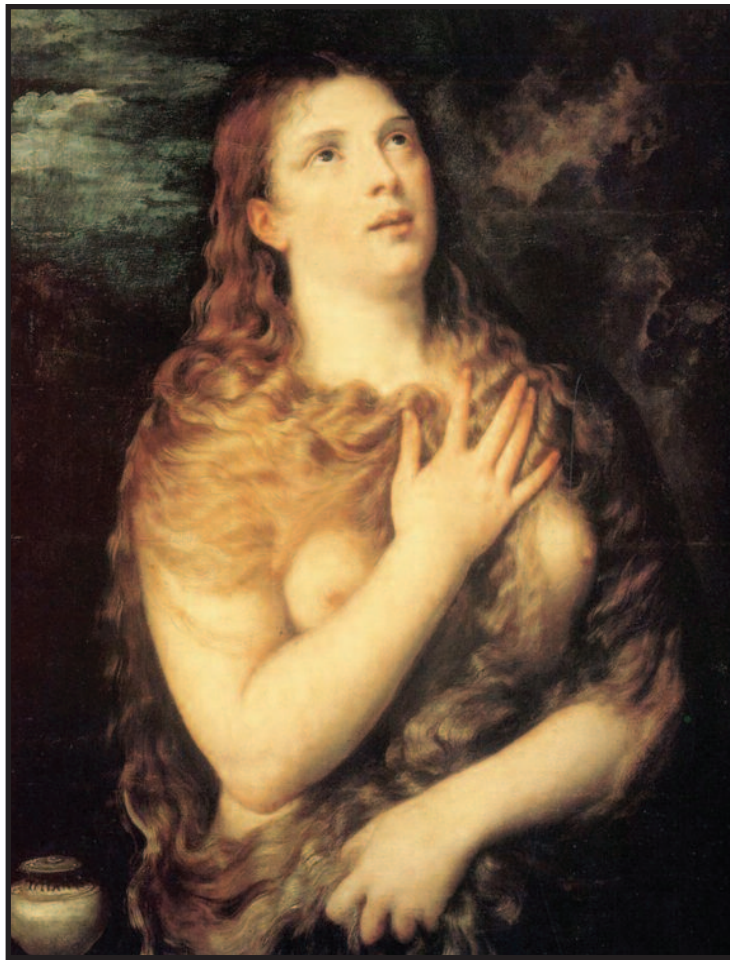
– Izabelė...

Moteris piktai trenkė durimis. Izabelė krūptelėjo.

– Prakeikta karalienė, – suburbėjo moteriškė po nosimi.

– Karalienė?..

– Kurią šunys suėdė, – daug neaiškindama, mo-

Marija Magdaliētė. Tiziano Veceli, apie 1532 m.

teriškė nutempė apstulbusią Izabelę kalkėmis išbaltintu koridoriumi į virtuvę, kurioje girdėjosi linksmas klegesys.

Dvi tarnaitės plušėjo prie pečiaus – viena kėlė nuo rinkių katilą, kita kurstė gorę su žarijomis. Nė viena iš jų nepriminė Marijonos ir paršavedės virėjos – gražios, švarios, su čiobreliais kvėpiančiomis prijuostėmis, joks gyvaplaukis negadino skaisčių jų veidų.

Jeigu ne kykai ir šarmu dvelkiančios rankos, Izabelė manytų, kad jos – dvi jaunos undinės, išnirusios iš sielvarto tvenkinio.

– Koks kūdas vaikas, – nusistebėjo viena skaisčiaveidė.

Kita pasilenkė prie Izabelės – su tokia veido išraiška, lyg pauostyt norėdama. Susiraukė ir atitraukė – matyt, kvapas nepatiko.

– Iš kur ji?..

Izabelė norėjo atsakyti, bet undinės jos nesiklausė – nurengė purvinus drabužius ir sumetė į katilą su šarmu, o ją pačią panardino į kubilą. Izabelei po vandeniui išsidraikė plaukai, ir ji vos nepradėjo rėkti, juo pamačiusi – pamanė, kad tai raganų pirštai, tokie tamsiai ugniniai, beveik juodi, taip šiurpiai bangavo ir kerojosi, grasindami užsmaugti.

– O jau plaukai... – nusistebėjo tarnaitė, traukdama Izabelę į viršų, kad toji gautų oro. – Tankūs kokie, ir dar garbanoti. O spalva... tu pažiūrėk, kokia spalva.

– Jaučio kraujo, – pritarė kita.

– Ar ponas juos matė? Ponui nepatiks.

– Kodėl?

– Na, lyg nežinotum...

– Aha, – atsiduso tarnaitė, rankšluosčiu sausindama Izabelės galvą. – Ne plaukai, o tikra šventvagystė.

Moteriškė, įėjusi pro duris ir pamačiusi Izabelę, tokią švarią, kad net mėlynos gysliukės švietė pro odą, patenkinta linktelėjo. Tarnaitė nutraukė vaikui nuo galvos rankšluostį, ir plaukai pliūptelėjo žemyn.

– Ojėzau... – moteriškė atitraukė ir su pasibaisėjimu sužiuro į vaiką. – Na, Jezabelė, tikra Jezabelė, aš gi sakiau.

Kad Izabelė nebeprimintų tos prakeiktos karalienės, Dorota skarele kietai surišo nepaklusnius plaukus ir taip suveržė mazgą po kaklu, kad Izabelei net akys išsprogo.

Po vakarienės nuvedė ją į kambarėlį, kuris, kaip ir koridorius, irgi buvo išbaltintas, tačiau be jokios ištaigos – tik paprasta lova, stalas, žvakidė su apvarvėjusia žvake ir skrynia daiktams susidėti. Net langelis, ir tas buvo paprasto, pilko stiklo, dūminio, pro kurį nelabai kas buvo matyti.

Pirmiausia, ką padarė Izabelė, kai durys užsitrenkė jai už nugaros – nusirišo skarelę ir paleido plaukus. Skarelę sudraskė smulkiomis juostelėmis ir išdrabstė po kambarį.

Dorota, žinoma, pasibaisėjo.

– Na nieko, grįš ponas, jis ir nuspręs, ką su tavimi daryti, – pasakė griežtai.

Izabelė nieko neatsakė, net nedirstelėjo į Dorotą.

Ponas Damianas grįžo greitai, praėjus vos keliui dienų nuo Izabelės pasirodymo. Žinoma, Dorota iškart atvedė pas jį mergaitę ir pademonstravo baisingą šventvagystę – Izabelės plaukus.

Nieko nesakydamas, ponas pakėlė Izabelę ir pasodino ant raudono riešutmedžio stalo – taip aukštai ji niekadoms nebuvo sėdėjusi, nebent obely. O dar tas pono kvapas – ji nosimi kniubtelėjo į kontušą ir užuodė smilkalus, aitrius ir graužiančius nosį. Užsimerkė, nes nuo to kvapo jai apkvaito galva. Čeksdamos kaip šarkos ėmė skraidyti žirkles, ir kai Izabelė atsimerkė, pamatė savo plaukus ant grindų, po stalo kojomis.

Jie švytėjo prietemoj ir dvelkė šviežiu krauju.

Izabelė pakėlė akis. Pasižiūrėjo į poną. Prietemoje nematė jo akių – tik veidą, kuris atrodė malonus ir geranoriškas. Ponas pasisuko į Dorotą.

– Surink, – parodė plaukus.

Dorota pasilenkė, ištiesė ranką ir atitraukė – lyg bijodama, kad įsidurs.

– O ką daryti, jūsų šviesybe, su šita... šita pagunda... tai yra, neganda?..

Ponas šaltai dėbtelėjo į ją.

– Nežinau. Ką nori.

Dorota nurijo seilę. Buvo matyti, kad plaukai ją ir gąsdina, ir traukia. Gąsdina, beje, kur kas mažiau, nei būdami ant Izabelės galvos.

– Vaiką išvesk, – liepė ponas. Nukėlė Izabelę nuo stalo ir pastūmė Dorotai. – Paskui plaukus surinksi.

Dorota skubiai nuvedė Izabelę į jos kambarėlį, uždarė ir skubiai nuskriejo atgal, prie plaukų.

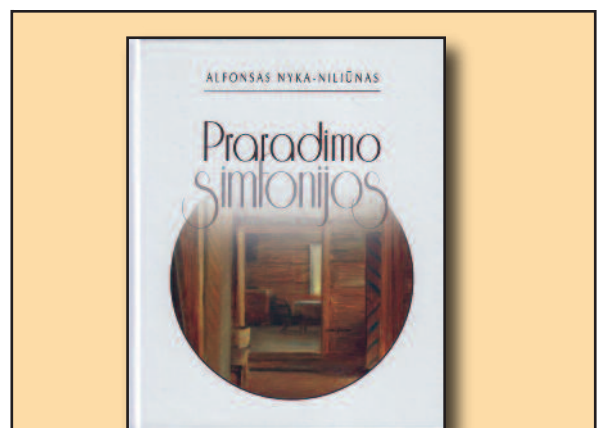
Izabelė atsisėdo ant lovos ir papurtė galvą. Ji buvo lengva, tarsi ištuštėjusi. Lyg degtuko galvutė su išdegusia siera. Netgi kažkas byrėjo – tarsi pelenai.

Ji pačiupinėjo pilkas kruopeles, nusėdusias jai ant skreito.

Pelenai... Pilkas vanduo. Pilki Onos marškiniai. Pilkas akmeninis angelas kapinaitėse.

Izabelė užsimerkė, laukdama, ką gi pasakys numirėliai tvenkinio dugne.

Viešpaties lelijos baltos kaip sniegas, kaip šventas paveikslas auksinės. O tu – ne lelija, tu – mauda laukinė, dėmėtoji. Kurpelė nuodinga, raudono aksomo, raudono. □

Lapkričio 12 d. Kaune, Maironio lietuvių literatūros muziejuje, bus pristatyta knyga „**Alfonsas Nyka-Niliūnas. Praradimo simfonijos**“ (fotografuotinė laida).

Dalyvaus profesorė **Viktorija Skrupskelytė**, Iš-eivių literatūros skyriaus vedėja, knygos sudarytoja ir parengėja dr. **Virginija Babonaitė-Pa-plauskienė**, aktorius **Dainius Svobonas**, smuikininkė **Kristina Katavičiūtė**.

Vakarą ves muziejaus direktorė, rašytoja **Aldona Ruseckaitė**. Renginio metu bus eksponuojami **Aleksandro Laucevičiūtės-Čipkienės** meno kūriniai.

„Kaunas mene“

– apie tai, kas artima ir kas tolina

Algis Vaškevičius

„Toli, kaip svajonė. Ar toli, kaip žemės drebėjimas Lietuvai – kaip mokykloj mokė, gimtinė 'nėra seisminėj zonoj'. Toli, kaip laukiama paauglio pilnametystė, kuri vis niekaip neateina. Arti, kaip netikėta senatvė. Arti, kaip bijančiam žaibo dundantis griaustinis. Arti, kaip dvi su puse valandos nuo Londono iki Lietuvos.

Kaimynų susvetimėjimas. Ir tapatinimasis su žmonėmis iš tolimų kraštų, tarkim, pažiūrėjus filmą apie jų tradicijas, kuriame randame tas pačias šeimos vertybes.

Sąvokos toli ir arti individualiai suvokiamos. Atstumo reliatyvumą gali apspręsti vidinis interesas, asmeninės būsenos, nuotaikos. Kartais tai sąmoningas pasirinkimas. Dažniausiai ne. Bet atpažinimo akimirka (smulkmenos ar tapačios problemos) svarus suvokimo veiksnys, o bendrumo POJŪTIS artina” – taip iki lapkričio pabaigos įvairiose Kauno galerijose vyksiantį aštuntąjį tarptautinį šiuolaikinio meno festivalį „Kaunas mene“ pristato jo organizatoriai.

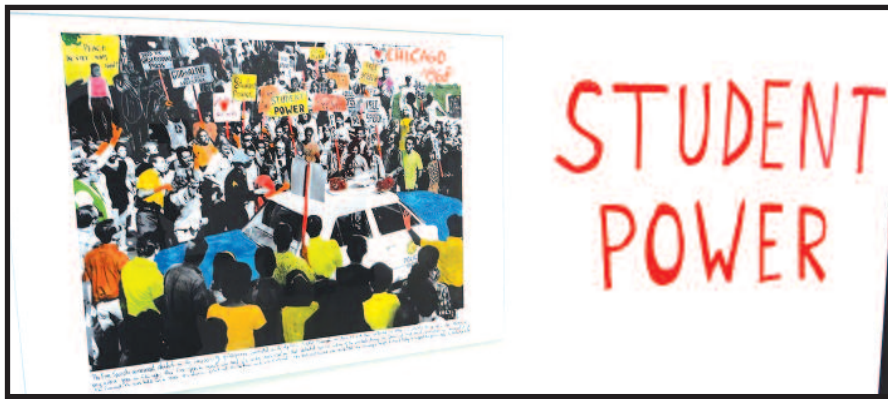
Meno mylėtojų labai laukiama festivalio šių metų tema „Taip arti, taip toli“ siūlo pagalvoti apie atstumo, laiko reliatyvumą, apie tai, kaip kintanti perspektyva keičia aktualijų vaizdą, svarbą ir supratimą apie jas. Atsižvelgdami į tai, kad festivalis šiemet vyksta Lietuvos šimtmečio metais, jo rengėjai nutarė prisiminti ir užsienyje gyvenančius lietuvių autorius.

M. Žilinsko dailės galerijoje eksponuojami Jungtinėse Amerikose Valsitijoje gyvenančių Lauros Zaveckaitės ir Vytenio Jankūno darbai, taip praplėsdami Lietuvos meno sienas. Festivalio organizatoriai teigia, kad būtent žiūrint šių autorių kūrinius, kurie talpina labai asmenišką ir ilgesingą ryšį su Lietuva, o taip pat ir jau negrįžtamą pokytį, kurio neįmanoma paslėpti savyje gimė festivalio tema.

L. Zaveckaitė pristato instaliaciją „Nykstantys“ – tai eilė baltų krucifiksų, atlietų nuo jos senelės Antosės namuose rastos Jėzaus figūrėlės, jau nulipusios nuo savo kryžiaus, nukeliavusios į New Yorką ir atgal grįžusios jau šiais porcelianiniais kūnais – kurie visi nuo vieno, bet visi skirtingi. Dalis instaliacijos visiems laikams apsigyveno Labanoro girios medžiuose. Apie šią instaliacijos dalį

V. Jankūno instaliacijoje – nesibaigianti kelionė New Yorko metro

M. Brodsky fotografijos primena jaunimo protestus įvairiose pasaulio šalyse

yra sukurtas ir parodoje rodomas 10 minučių trukmės videofilmas „Be pavadinimo“, kurio autoriai – pati L. Zaveckaitė ir Francisco Janes.

JAV gyvenantis V. Jankūnas festivaliui pateikė videoinstaliaciją „Su „J“ į Manheteną“. Tai tarsi nesibaigianti miesto žmogaus kelionė, primenanti A. Škėmos romano „Balta drobulė“ herojaus kelionę, tik ji ne liftu aukštyne žemyn, kaip romane, bet ratu. Duryš užsidaro, atsidaro, ir kelionė vis tęsiasi. Autoriaus kūrinys tarsi skraidina New Yorko gyventojus buities ir būties ratu. 12 ratu sujungtų monitorių rodomuose vaizduose – atvykstančių į stotį ir iš jos išvykstančių traukinių iliuzija, o kūrinys atspindi ir patį autorių kaip amžiną keleivį, negalintį ištrūkti iš niekada nesibaigiančios kelionės.

Parodoje videoinstaliaciją – futuristinę utopiją, nestokojančią gero humoro ir buitiškais vaizdais pasakojančią apie ekologiją žmonių santykiuose ir gamtoje pristato menininkė Kasia Fudakowski ir prodiuserė Marietta Auras. Taip pat parodoje eksponuojama menininkės iš Londono Hermione Allsopp instaliacija „Gaubti saugotinus“ – kelianti vartotojiškumo bėdas – tas pačias tiek ten, tiek dabar ir Lietuvoje.

Chaotiškame vaizdaraštyje „KINO-balopox“ Gregoire Fabvre iš Prancūzijos apjungė 26 įvairių sričių menininkų iš įvairių šalių mintis, pateikęs jiems žaidimo formą. Tai lyg melancholiško filmo apie laiką takelis, įtraukiantis žiūrovą į lėtą pasakojimą apie dar negirdėtą istoriją.

Simoną Nekrošių festivalio kuratoriai pakvietė sukurti M. Žilinsko dailės galerijai pritaikytą garso insta-

liaciją „Tėkmė, kuri atsitrenkė į sieną“. Šis autorius meistrąja neįprastus muzikos instrumentus, kurie iš pirmo žvilgsnio atrodo panašūs į skulptūras. Jie skleidžia keistus garsus, o šįsyk autorius garsu ir aidu nutarė išmatuoti atstumus.

Festivalio metu Kauno menininkų namuose buvo surengtas miesto menininkų pristatymas, buvo skaitomi įdomūs pranešimai. Vieno jų metu Laura Lygaitytė pasidalijo patirtimi iš savo ne vienerius metus trukusio darbo Taivano galerijoje bei pristatė turtingą Azijos rinką. Taip pat buvo galima stebėti Židrijos Janušaitės ir Vaidos Tamoševičiūtės performansą bei pasiklausyti eksperimentinės muzikos koncerto.

Kauno „Meno parko“ galerijoje lankytojai gali pamatyti trijų autorių darbus – prancūzo Alexandre Astier interaktyvią instaliaciją „Pėdos, išsiskynusios į žemę“ – pasirodo, šis apibūdinimas reiškia žinomą petankės žaidimą, kurį jis siūlo pažaisiti lankytojams. Vokietijoje gyvenanti Neringa Naujokaitė čia pateikė vaizdo instaliaciją „Art deco“, kurioje pristato vieno seno Kauno buto restauracijos procesą. Vladas Urbanavičius „Palėpės žaidimuose“ rodo neįprastą erdvinę skulptūrą, skatinančią žiūrovą ieškoti kūrinio prasmės.

Turbūt vienas įdomiausių festivalio renginių vyko Kauno fotografijos galerijoje, kur buvo pristatytas menininkas Marcelo Brodsky bei jo fotografijos darbų ekspozicija „1968: idėjų ugnis“. Šioje parodoje Argentinos menininkas, pasitelkdamas fotografinę medžiagą ir savo meninę raišką plačiau žvelgia į XX amžiaus

šeštojo-septintojo dešimtmečio visuomenės protestus, per juos išsamią nagrinėdamas tuometę Argentinos ir pasaulio situaciją.

Svarbu ir tai, kad tarp esminių to meto įvykių įtrauktas ir lietuviškas akcentas – Romo Kalantos susideginimas Kaune 1972 m. gegužės 14 dieną. M. Brodsky pasirinko šį įvykį kaip itin svarbų rezistencijos prieš Sovietų Sąjungą istorijoje. Pasak parodos rengėjų, būtent šio kūrinio įtraukimas svarbus ne tik kultūrine, bet ir socialine, politine ir istorine prasme, nes ir menininko kūryba yra neatsiejama nuo aktyvizmo, protestų tematikos nagrinėjimo. Menininko kūrinys padeda pažymėti Lietuvą ir Kauną kaip vieną svarbiausių taškų pasaulio protestų žemėlapyje.

„Mes susipažinome su Marcelo toli nuo Lietuvos, vieno renginio Didžiojoje Britanijoje metu. Man pasirodė labai įdomūs jo darbai, ir kilo mintis šį menininką bei jo kūrybą pristatyti Lietuvoje. Džiugu, kad jis atvyko ir parodą atidarome būtent per jo gimtadienį“, – sakė Kauno fotogalerijos vadovas Gintaras Česonis.

Šio autoriaus kūriniuose naudojamos fotografijos iš šeštojo dešimtmečio protestų prieš karą, valdžią, priespaudą. Įvykių geografija itin plati – tai ir Washingtone vykusi eisena už darbą ir laisvę, inicijuota Martin Luther King, taip pat įvykiai Amsterdame, Meksike, Kordoboje, Berlyne, Bogotoje, Tokijuje, kituose miestuose. M. Brodsky šių įvykių dokumentacija, fotografijos tampa atspirties tašku – menininkas papildė protestų fotografijas tapybiniais elementais, tekstu, tokią meninę praktiką pasirinkęs menininkas siekia auditorijai suprantamai perteikti savo kūrybos idėjas ir istoriją.

„Man yra labai svarbu žiūrovui ne tik pateikti fotografiją, bet ir šalia jos pristatyti išsamų jos aprašymą, tekstą, kuris plačiau pristato vaizdą. Jaunesnioji karta jau menkai ką yra girdėjusi apie tuos protestus, nuo kurių praėjo keli dešimtmečiai. Šiuos darbus rodžiau daugelyje pasaulio šalių, tad ir fotografija iš Kauno, įamžinusi protestus po Romo Kalantos susideginimo apkeliavus įvairiais galerijomis ir pristatė mūsų šalį bei Kauną, apie kurį buvau nemažai girdėjęs“, – sakė menininkas, atvykęs į parodos atidarymą su žmona ir dukra.

64-erių metų M. Brodsky yra conceptualaus meno kūrėjas ir žmogaus teisių aktyvistas, siekiantis, kad žiūrovai suvoktų ir žinotų apie istorinius įvykius, kurie suformavo juos ir jų aplinką. Menininko kūryba yra įtraukta į Buenos Airių Nacionalinio muziejaus, Buenos Airių Modernaus meno muziejaus, Tate Modern, Nacionalinės bibliotekos (Paryžius), Arizonos fotografijos centre. Jis dalyvavo tarptautinėse bienalėse ir buvo apdovanotas daugybę kartų tiek dėl kūrybos, tiek dėl veiklos žmogaus teisių srityje. □

BALZEKO LIETUVIŲ KULTŪROS MUZIEJUS

Lapkričio 30 d., penktadienį, 7 val. v.

Lietuvos tautodailininkės Valerijos Nagienės siuvinėtų paveikslų parodos atidarymas.

Gruodžio 1 d., šeštadienį, 10 val. r.

Kalėdinių ornamentų iš šiaudelių gaminimo pamoka, kuriai vadovaus menininkai Don Astras ir jo žmona Kathy. Pamokos kaina 25 dol., (muziejaus nariams – 17 dol.).

6500 S. Pulaski Rd., Chicago, IL 60629 • tel. 773-582-6500 • www.balzekasmuseum.org

Californijos svajonės (2)

Vijolė Arbas

Pabaiga. Pradžia 2018 m. lapkričio 3 d. „Kultūroje“

A. A. dr. architektas Stasys Kudokas

Architekto Edmundo Arbo atsisveikinimo žodis, pasakytas 1988 m. spalio 9 d. Šv. Kryžiaus kapinėse, Los Angeles, California

Ateiname į šį gražų pasaulį, kad jį savo darbais ir gyvenimu papuoštume ateinančioms kartoms po mūsų ar jį subjaurotume, nepalikę pėdsako, kad buvę žmonėmis. Mirtis vienus iš mūsų pasišaukia ankstyvoje jaunystėje, kitiems lemta pasidžiaugti savo kilniais darbais ir gyvenimo grožiu ar nešti vargą ir skausmą iki vėlyvesnio amžiaus.

Išlydėdami į tolimesnę kelionę kaimyną, pažįstamą ar šeimos narį, susirenkame atsisveikinti, o ypač su liūdesiu ir skaudančia širdimi palydime jį į amžinojo poilsio kelionę.

Atsisveikindamas lenkiu galvą vyresniam kolegai architektui savo šeimos ir išeivijos architektų vardu. Tikiu, kad architektai tėvynėje jungiasi prie mano atsisveikinimo. Man besilankant Lietuvoje, tada daugelis buvę universiteto studentai, dabar jau iškilę architektai, domėjosi, kaip jų buvęs profesorius arch. St. Kudokas gyvena ir ką dabar beveikia.

Arch. Kudokas profesiniam gyvenimui buvo apsišarvavęs aukštu mokslu ir didele patirtimi. Baigęs Kauno meno mokyklą, kaip Lietuvos stipendininkas išvyko studijoms į Italiją, aukštąją Karališką architektūros mokyklą. Studijas apvainikavo daktaro laipsniu. Grįžus į Lietuvą, kaip Romos auklėtinui, Lietuvos bažnytinė hierarchija plačiai atvėrė duris naujų bažnyčių architektūrai. Savo konkursiniais projektais, kaip gabus jaunas architektas, greitai iškilė tarp kolegų profesionalų ir visuomenės akyse. Tai buvo arch. Kudoko kulminacinis žydėjimo periodas.

Prasidėjus karui ir bolševikiniam terorui, buvom priversti pasitraukti iš savo krašto. Po lagerinių kelionių Vokietijoje arch. Kudokas su šeima, kaip ir daugelis mūsų lietuvių, atvyko į palaimintąją Ameriką. Įsikūrė Clevelande. Čia vietinis lietuvių parapijos klebonas J. P. Angelaitis pakvietė arch. Kudoką paruošti Nepaliaujamos Pagalbos Motinos Marijos bažnyčiai, vienuolynui ir mokyklai projektą. Toliau Toronte, Kanadoje, laimėjęs konkursą, tėvams pranciškonams suprojektavo Prisikėlimo bažnyčią ir vienuolyną, o Chicagoje – Visų šventųjų bažnyčią.

Prieš 20 metų architektas su šeima persikėlė į Californiją. Čia dirbo architektūrinėse firmose ir, išėjęs į pensiją, grįžo prie meno. Nutapė nemažai paveikslų, kuriuose dominuoja liaudies sodybų žiemos peizažai ir madona su vaikelium ant rankų. Laikas nuo laiko kaip vyresnį kolegą aplankydavau diskusijoms apie modernių laikų architektūrinės srovės ir profesinės praktiką. Architektas nemėgo modernios architektūros, stipriai gynė itališkos mokyklos monumentalinę klasiką. Nesistebėjau, nes daugelis vyresniųjų atsivežė gimtojo krašto patirties sentimentą, ir šio krašto naujovės jiems buvo svetimos.

Architektas mėgdavo pasakoti apie savo jaunystę, Rusijos revoliuciją, kelių inžinerijos studijas Petrapilyje ir taip pat prisiminimus iš savo sėkmingų architektūros studijų Romoje. Man apsilankius architektas vedavosi mane į savo meno studiją parodyti vėlyviausiai sukurtus paveikslus. Kartą užklačiau architektą, kodėl jo paveiksluose jaučiu didelį liūdesį ir praeities ilgesį – sentimentą. Paveiksluose dominavo mėlynos – juodos spalvos ir žiemos peizažo saulėlydžiai. „Girdi, teisingai pastebėjai, – atsakė, – turiu didelį ilgesį savo prigimtam kraštui, praeities profesinei praktikai ir didelį liūdesį nešioju savyje tragiškai žuvusiam sūnui Jurgiui. Laukiu, kada likimas pašauks mane pas žuvusį vienturtį sūnų“. Architektas sukūrė gražų antkapį sūnui ir taip pat sau amžinam poilsiui prie sūnaus.

Isėkis, mielas kolega, architekto, svetingoje žemėje šalia sūnaus.

Tavo architektūriniai darbai tautoje ir išeivijoje kalbės ir ateinančioms kartoms.

Stasys Kudokas, baigęs aukštąją Karališkąją architektūros mokyklą Romoje ir studijas vainikavęs daktaro laipsniu. Nuotrauka rasta jo projektuotos vilos palėpėje

Laidotuvėms ir atsisveikinimui kapinėse vadovavo žurnalistas Juozas Kojelis.

Pasikalbėjimas su arch. Kudoku „Dr. arch. St. Kudokas architektūros veteranas“ buvo išspausdintas 1986 m. „Technikos Žodyje“ Nr. 3.

Lietuvoje arch. Kudokas buvo Kauno miesto architektas. Docento laipsniu dėstė architektūros kompoziciją Vytauto Didžiojo universitete ir Aukštesniojoje technikos mokykloje. Tuo pačiu metu vertėsi ir privačia praktika. Pagal arch. Kudoko projektus Lietuvoje buvo pastatyti gimnazijos rūmai Šančiuose, Karininkų ramovės ir Aukštesniosios technikos mokyklos rūmai Kaune, Pažerių ir Pilviškių bažnyčios, o taip pat daugelis privačių namų Kaune bei provincijose.

Biografiniai daviniai apie arch. St. Kudoką išspausdinti Lietuvių Enciklopedijos XIII tome.

Kauno technikos kolegijos archyvai

Kudoko anūko Mathew šeima prie jo vilos Kaune 2018 m. Sienos nišoje – skulptūra įamžintas Jurgučio gimimas.

Vijolės Arbas foto archyvo nuotraukos

Konferencija ir prisiminimų vakaras

„Architekto Stasio Kudoko gyvenimo ir kūrybos laiptais“

Konferencija ir prisiminimų vakaras „Architekto Stasio Kudoko gyvenimo ir kūrybos laiptais“

Maloniai kviečiame Jus į atvirą konferenciją „Architekto Stasio Kudoko gyvenimo ir kūrybos laiptais“, kuri vyks rugsėjo 27 d., ketvirtadienį, 12 val. KTU Vaižganto progimnazijoje (Skuodo g. 27, Kaunas). Tą pačią dieną, 18 val. architekto Stasio Kudoko vilos sode (V. Mykolaičio-Putino g. 11, Kaunas) įvyks ir prisiminimų vakaras, skirtas dr. Stasiui Kudokui ir jo šeimai atminti. Stipriai lyjant prisiminimų vakaras vyks Kauno įgulos karininkų ramovėje (A. Mickevičiaus g. 19, Kaunas).

Kilus klausimams dėl vakarinės dalies, skambinkite tel. 867017040.

Organizatoriai:
VšĮ „Grazinkime Kauną“
KTU Vaižganto progimnazija
Kauno technikos kolegija

Apie dalyvavimą prašome pranešti iki rugsėjo 25 d.
el. paštu renginiai@ktuprogimnazija.lt arba tel.
867243342

Sofija Kudokienė mirties patalę savo draugei Alei Rūtai

(Eilėraštis publikuojamas pirmą sykį)

*Sūnau, širdelė mano brangus,
Tu mano laime ir gyvenimo šviesa,
Tu mano varge, pasakėlė nelaiminga,
Tu mano džiaugsmo ašarėlė ... ir skaudi dalia...*

*Per skausmą vis girdžiu aš tavo balsą brangų,
Matau tave, lyg vakar išėjai...*

Aš tik žinau, tikrai, jug tu ir vėl sugrįši,

Sūneli brangus, jug tu tikrai sugrįši? ...

Nes ilgesys ir kenčianti širdis

Kitos tiesos suprasti ir priimti neįstengia...

Viešpatie, žadėjai dangų savo kenčiantiems vaikams,

Žinau, kad priglaudei ir mano Jurgelį,
Nes ir dangus nebūtų man dangum,
Jei nerasčiau ten savo sūnelio...
Pasitik, sūnau, mane prie vartų,
Tik prašau, pasitik.
Aš jau greit tikrai ateisiu.
Tik prašau, palauk...

*Ir tada jau nesiskirsim,
Būsime amžinai kartu,
Ir nebereiks sapnuose skirtis,
Amžinybė jungs abu...*

Prašau, linksmai mane minėki,
Nelieki ašaras liūdnas,
Nes aš skiriuos su šiuo pasauliu,
Pasiekus trokštančias svajas...
Tokia ir aš tave minėsiu,
Meili, paguodanti švelniai,
Iš ten, kur niekas nebegrįžta,
Aš ten gyvensiu amžinai...
O jei liūždama minėsi
Ir liesi ašaras kada,
geriau visai mane pamirški,
Ir neminėki niekada. ...

Rankraštis. Vijolės Arbas archyvas

1959 m. Smagu Sacramente (antra eilė iš kairės): Vijolė Arbačiauskaitė, Edmundas Arbačiauskas, Stasys Kudokas; priekyje iš kairės: Alė Rūta, Sofija Kudokienė ir Jurgis Kudokas

Alė Rūta

Paskutinį kartą

„Atsiminimo šventės“ savaitgalis, gegužės gale 1989 m.,
Santa Monica, Calif. (apie a.a. Sofiją, kaimynę)

*Aplankau, išmėtytas prie durų paštas.
Kambariai nevėdinti. Užterštas baseino vanduo,
o išdžiūvę krūmai aplink apjuosia tą liūdną būstą.
Baltinių virvės tuščios ir varteliai nebevarstomi.
Saulė kalbina citrinų medį, kurio vaisiai kabėdami pūsta...*

*Sustingusi tyla pro liūdną popietės spindulį
apsemia susigūžusį, užmiršimui pasmerkta namą...*

*Buvo šviesi buveinė, o nebėra namų nei židinio.
Pianinas tyli, – jo garsus palydėdavo jos žemo balso gamos...
Ant sienų liūdni paveikslai,
portretuose išalusi seniai atspėta mirtis.*

*Aplankau paskutinį kartą. Lova, kurioje
tebemerdi jos daugiametis skausmas, dabar ilsisi.
Sienose įrašytas begalinių vienumos valandų skausmas,
kaulų gėlimo, vaistų kartumo burnoj,
chaotiškų minčių, neapykantos ir ilgesio...
Praradimų eilė skausmingas kerštas – išmokė vaidybiškos meilės,
gudraus pataikavimo ir visų pasmerkimo... Tuštybės,
pasimetimo, susipynus jausmams...
O dieną ir naktį širdį peršti...
Vien lova – vienintelė kančių draugė iki paskutinio
vaisto, ištirpusio ištroškusioj burnoj,
ir paskutinės minties – kas žino, kam ir kokioje saulėj ar tamsoj...*

*Ją peržegnojau kovo ketvirtąją, kai
jau be sąmonės graži, bet su baisia mirties kauke,
jos grimu paskutiniu, gulėjo be atsiliepimo, šaukiant jos vardą...
Kitados taip graži ir gudri! Kur gi šypsenos, meilūs žodžiai
ir kasdien besikaitalioją sprendimai?
Išėjusi amžinai – netrukus paskui tą, kuri tikėjosi jaunatve nugalėti...
Kampinio namo ramybė, apsaugota meilau, garsiai lojančio šunyčio,
gudraus kaip šeimininkė... O laiko anam išėjus, buvo duota
tik truputį... Likimo pasijuokta, lyg tyčia...
Norėjos jai, pro langelį mažą žvelgiant į gyvenimą,
Būti su atsiminimais ir būti... Šviesą praregėt pro tamsą.
O rankos tiesėsi į numylėtą, nelaimingą sūnų...
Vilčių nedaug, ir labai daug, kaip gėstant sąmonei gal būna...*

*Aplankau. Paskutinį kartą. Jos nebėra.
Žemiškos brangenybės svetimų išgrobstytos godžiai. –
Tarp šiukšlių mėtosi maži daikteliai,
jos irgi mylėti ir branginti.*

*Aplankau – apmąstyti gyvenimą ir mirtį.
Ir knygą susigražinau, jai kitados dovanotą,
su draugystės žodžiais.*

*O tikrai mylintys viską atleido...
Prisimenu tavo gražų veidą.*

Vijolytei – Mama

Rankraštis. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos fondas 354,
vat. 10, ap. 7; nepublikuota

1959 m. Sacramento (stovi iš kairės): Jurgis Kudokas, Sofija Kudokienė, Vijolė Arbačiauskaitė, geradaris lietuvis architektas (vardas pamirštas); sėdi iš kairės: Alė Rūta, Arimantas Arbačiauskas, Rasa Arbačiauskaitė ir Edmundas Arbačiauskas

Antra diena ugnies ir ledo šalyje

Žydrasios lagūnos stebuklai

Ieva Marija Mendeikaitė

Antrą dieną kėlėmės anksti, nes reikėjo pamatyti viską, ką gražiausio turi parodyti pietų Islandija. Tik įlipę į autobusą apsidžiaugėme, kad nepasirinkome Islandijos pamatyti išsinuotomu automobiliu – ne tik todėl, kad keletą tokių nelaimėlių sutikome pakelėse su įstrigusiais purve automobilio ratais, bet ir todėl, kad vėjas buvo toks stiprus, jog daugelis kelių buvo uždaryti. Taip pat dar buvo moterų teisių diena, tad miesto centras po penktos valandos vakaro dėl uždarytų kelių buvo beveik nepasiekiamas. Keliaudami autobuse išgirdome, kad būna tokio stipraus vėjo, jog mašinas jo gūsiai netgi nuneša nuo kelio.

Tad patogiai išėdę į autobusą, nieko nelaukę, pajudėjome link piečiausio Islandijos kaimelio – Vðk. Šis miestelis yra ne tik pats piečiausias taškas visoje Islandijoje, tačiau garsėja ir savo nežmoniško grožio juodojo smėlio paplūdimiais ir kalnų

Myrdalshreppur ledynas.

didybe. Vos išlipę iš autobuso, iškart patraukėme prie vieno jų. Tačiau pailsėme gidės patarimo, kad geriau neiti prie pat vandens, nes jei dėl didžiulio vėjo ir bangų jus įtrauktų į vandenį – greičiausiai jokio išsigelbėjimo neberastumėte, mat už vandens, supančio Islandiją, arti nėra jokio kito žemės paviršiaus ir taip plūduriuoti jūroje reiktų išstis mėnesius, jei ne metus.

Čia pagaliau supratau posakio „pavalgyk, nes dar vėjas nuneš“ prasmę. Naudinga informacija buvo tiems, kurie keliavo su vaikais ar mėgsta fotografuoti jūrą iš arti. Jūra ir dangus buvo vienodai balti, tad žiūrint į jų kombinaciją iš toli, apėmė jausmas, tarsi žiūrėtum „Twin Peaks“ serialą, kur visur aplinkui tvyro rūkas ir migla. Pats paplūdimys apdovanotas nuostabaus grožio kalnais, kurių forma bylojo, lyg jie ką tik būtų sukurti žmogaus rankų, pagal kažkokį genialų architekto užsakymą. Švarios, sunkios akmens luitų formos priminė juodus staciakampus, išsidėliojusius taip tvarkingai, jog atrodė, kad jie tikrai kažkieno čia pastatyti specialiai.

Labai gražus ir išimintinas vaizdas buvo ir Vðk miestelyje ant kalnelio stovinti minimalistinio stiliaus bažnytelė su ryškiai raudonu stogu (o ryškios ir spalvotus stogus Islandijos gyventojai tikrai mėgsta, remiantis tuo, visa jų sostinės namų flotilė tokiais nusėta). Šios bažnyčios peizažas priminė Claude Monet impresionistinę tapybos stilių – aplink žalsvai rusvi kalnai, pro kurių plyšius gali išvysti mažytį saulės spindulėlį, apšviečiantį bažnyčios langus ir ryškų jos stogelį bei mažą kryželį ant viršaus, padarantį juos dar ryškesnius. Vaizdas buvo vertas visos kelionės. Toks pilnas ramybės, jūros ošimo ir tylaus akmenėlių dundėjimo žemyn garsų. Galėjai trumpam pasijusti tarsi būtum kitoje planetoje.

Kita stotelė – ledynai ir žydroji lagūna. Iš pradžių – ledynai. Ledynas, kurį aplankėme, vadinosi Myrdalshreppur. Iš šono jis atrodė didžiulis, iki jo eiti nuo stotelės taip pat reikėjo gana nemažai, mat jis kilo iš gana siauro takelio, kurio praėjimu galima buvo eiti tik žmonėms (na, jeigu nenori nukristi į vandenį ar suniokoti kalno au-

tobusu). Pats ledynas tikrai nėra toks didelis kaip kiti Islandijos ledynai, tačiau pagal dydį patenka į penkių didžiausių salos ledynų skaičių. Buvo smagu pirmą kartą savo akimis pamatyti ledyną ne tik atvirutėse ar Google paveiksliukuose, bet ir į jį užkopti; jausmas panašus į tokį, tarsi po ilgos slogos pagaliau atsikimšus nosiai įkvėptum šviežio oro.

Apie žydrasios lagūnos grožį kalbėti tikriausiai bus visiškai beprasmiška, mat nepamačius jos gyvai negalima teigti, kad pamatei Islandiją. Nors natūralių karštųjų vandens srovių pildomų kraterių, kuriuose žmonės gali maudytis, yra gana daug, tačiau nei vienas jų neturi tokio skaidraus, gražaus ir puikiai išvystyto turizmui komplekso. Kai atvykome į žydrąją la-

gūną, lauke buvo vos vienas laipsnis šilumos, rankos buvo nušalusios, kojų piršteliams jau net per vilnones kojines – buvo gana sudėtinga. Tačiau tik panirus į vandenį pasidarė taip šilta, gera ir smagu, kad nesinorėjo išlipti, na, matyt, dar ir todėl, kad pats vanduo buvo keturiasdešimties laipsnių pagal Celsijų. Lagūnos vidury, pačiame vandenyje, gavome veido kaukių ir radome barą, iš kurio žmonės galėjo užsisakyti viską – nuo alaus iki pieno kokteilių – ir tiesiog mėgautis gamtos teikiama malonumais.

Žydrąji lagūna – tikriausiai viena išimintiniausių akimirų, patirtų Islandijoje. Juk ne kiekvieną kartą maudantis girdi iš po žemių atsklindanti vulkaninių versmių ir magmos riauvojimą. □

Kultūros kronika

Spalio 31 d. po sceniniu Dr. GoraParasit pseudonimu pasislėpusi teatro ir kino režisierė, dizainerė, prodiuserė Gintarė Minelgaitė Izraelyje pristatė savo naujausią darbą „Electric Dreams“. Festivalio atidarymo vakarą rodytas Dr. GoraParasit spektaklis-performansas „Electric Dreams“ kalba apie dabartinį požiūrį į ateitį per mokslinės fantastikos filmų istoriją, pradedant ankstyvuju kinu, keliaujant link „Matricos“, animacijos bei šiuolaikinio kino. Dr. GoraParasit kūryba, pripildyta sodrios, audiovizualinius žiūrovų pojūčius užvaldančios estetikos, padeda naujai pažvelgti į tai, kaip mes priimame vizualią informaciją ir mus supantį jos perteklių bei kokia fizinė įtampa slypi po šiuo aktu.

Londono kultūros ir meno centre „Rich Mix“ praūžė Lietuvos meno ir muzikos sceną pristatantis festivalis „Vilnius Takes Over“. Renginio programa apėmė teatro, šokio bei elektroninės muzikos pasirodymus, nagrinėjančius šią dieną svarbias temas: Europos Sąjungos dabartį bei ateitį, moteriškumo bei vyriškumo stereotipus šiandieninėje visuomenėje, feminizmą, intymumą ir santykius įsigalint skaitmeninei komunikacijai. Parodytas jaunos lietuvių režisierės Kamilės Gudmonaitės spektaklis „Trans Trans Trance“, vyko šiuolaikinės muzikos koncertai, diskusija „Seksualinės įtampos vietos“ (Sites of Sexual Tension), choreografės levos Kuniskis šokio spektaklis „Jie gyvena šalimais“ (They Live Next Door), kritikuojantis socialinių medijų nustatytą paviršutinišką bendravimą.